

Birgitta Tunturi
FM, LTO
jatko-opiskelija
Tampereen yliopisto

Kuopion kaupungintalolla 6.1.2005 järjestetyssä
Snellmanin 200-vuotisjuhlavuoden seminaarissa
Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan rahaston tuella aloitettuun,
Suomen historian alaan ja varhaiskasvatuksen historiaan liittyvään
väitöstutkimukseen ”Järjen jäljillä – lapsuuden tunnustaminen ja sen poliittinen tila
autonomian ajan suomalaisessa yhteiskunnassa 1809–1863” pohjautuva esitys

J. V. Snellman suomalaisen lapsuuden puolesta puhujana

”Lapsuuden suloisina päivinä...”

”Lapsuuden suloisina päivinä, kun levoton ihmissydän on vielä niin tyyni, että
voileipä tai rauhallinen nurkkaus päivän leikkien jälkeen tuudittaa sen
viattomasti unohtamaan mitä on ollut ja mitä tuleman pitää, ei ole myöskään
monia asioita, jotka kykenisivät sitä viekottelemaan ja pettämään.”¹

Arvoisat kuulijat. Kansallisfilosofimme ja valtiomiehemme Johan Vilhelm
Snellmanin 200-vuotisjuhlavuoden alkaessa haluan omalta osaltani tervehtiä kaikkia
Teitä tällä Snellmanin lauseella hänen täällä Kuopiossa julkaisemastaan *Saima-*
lehdestä. Samalla haluan kääntää katseemme hetkeksi – kuten Snellman itsekin
edellisen pienen kirjoitelman välityksellä teki – kohti lapsuutta ja sen nopeasti ohi
kiitäviä päiviä.

Snellmanin elämäntyö kosketti laajalti suomalaista yhteiskuntaa ja vaikutti sen
aseman muotoutumiseen kansakuntien joukossa. Huolena ja aktiivisena toimintana
maamme henkisen, taloudellisen ja valtiollisen kehityksen puolesta Snellman osoitti
kansakuntamme elämänkululle suuntaviivoja, joiden varaan nykyinen
hyvinvointiyhteiskuntamme on rakentunut.

Tänään ajatus hyvinvoinnista merkitsee meille suomalaisille kaikissa elämän
vaiheissa oikeutta turvattuun toimeentuloon, laadukkaisiin sosiaali- ja
terveyspalveluihin sekä korkeatasoiseen koulutukseen. Kaikkien niiden juuret yltävät
tavalla tai toisella Snellmanin aikaan, ehkä yllättäenkin vuonna 1809 autonomian
saaneeseen Suomen Suuriruhtinaskuntaan ja sen kansallisen kulttuurin
muotoutumisen aikaan.

Snellmania kaksikymmentä vuotta nuorempi ja erääksi suomalaisuusliikkeen
johtohahmoksi noussut Agathon Meurman (1826–1909) palasi omien muistelmiensa
käsikirjoituksessa vastaperustetun autonomisen Suomen henkiseen tilaan:

”Talonpoikaisväestö eli hiljaista elämätensä. Ruumis liikkui hitaasti, henki oli
kuollut. Suomalaiset eivät edes ymmärtäneet alennustilaansa. Ruotsinkieliset

olivat herroja, suomenkieliset talonpoikia, sehän oli luonnollista. Aivan oikein kirjoitti Snellman Tukholmasta ystävilleen: ”Sinä näet jo suomalaisen kasvoista ja kuulet hänen lauluistaan, että hän tietää herenneensä elämästä.”²

Kuten Meurman antoi Snellmanille tunnustuksen tämän toiminnasta kansakunnan herättämisestä itsetajuntaan on tänään paikallaan, että omalta osaltamme annamme arvon myös Snellmanin vähemmän tunnetuksi tulleille ajatuksille – tällä kertaa suomalaisesta lapsuudesta.

Snellmanin keskeisimmät näkemykset lapsesta ja kasvatuksesta tulivat virallisesti muotoilluiksi hänen kasvatustieteen professorina kevätlukukaudella 1861 luennoimissaan pedagogiikan luentosarjassa.³ Sitä oli edeltänyt maamme lehdistön palstoilla virinnyt sangen värikäs julkinen mielipiteenvaihto maan kansakoululaitoksen järjestämisestä. Kuitenkin jo kaksikymmentä vuotta aikaisemmin oli Snellman pääosin saksalaisen Georg Wilhelm Friedrich Hegelin (1770–1831) filosofiaan pohjautuneiden näkemystensä varassa laskenut oikeusfilosofisen ja valtio-opillisen perustan lapsen aseman määrittelylle yhteiskunnassa. Vuoden 1842 marraskuussa ilmestyi Tukholmassa *Valtio-oppi*, jossa Snellman esitti tärkeimmät ajatuksensa valtiosta, kansalaisyhteiskunnasta, perheestä sekä sen osana lastenkasvatuksesta.⁴

Perhe edusti Snellmanille kehitystä luonnon pakosta, tunteesta, intohimosta ja vieteistä kohti perheenjäsenten vapaaehtoista sitoutumista ja vastuullisuutta – eli kuten hän itse asian ilmaisi, siveellisyyttä (*sedlighet*).⁵ *Valtio-opin* perhettä käsittelevän osan edeltäjänä on pidetty Snellmanin aiemmin samana vuonna myös Tukholmassa ilmestyneen neliosaiseksi suunnitellun novellisarjan *Neljä avioliittoa* ensimmäistä osaa ”Kahdenlaista rakkautta”.⁶

Lapsuuden maisema sekä kuvia rakkaudesta

Tukholmassa syntyneenä Snellman vietti siellä lapsuutensa ensimmäiset vuodet, kunnes perhe 1813 palasi takaisin Suomeen. Vuonna 1839 Snellman nyt jo miehen ikään ehtineenä dosenttina palasi Tukholmaan ja jatkoi sieltä matkaansa kohti Saksaa. Takaisin Ruotsiin palattuaan hän julkaisi Tukholmassa novellin ”Kahdenlaista rakkautta”. Sen alkuun Snellman sijoitti kuvauksen lapsuutensa kotikaupungista sekä muistojaan siellä viettämistään lapsuutensa päivistä.⁷

Sellaisenaan luettuna ”Kahdenlaista rakkautta” näyttäytyy kepeänä keskiluokkaisen ruotsalaisen elämäntavan kuvauksena, mutta kun liitämme sen Snellmanin laajemman filosofian yhteyteen, on siinä havaittavissa ilmeinen pedagoginen pyrkimys soveltaa hegeliläisiä valtio- ja sivistysteoreettisia näkemyksiä suuremmalle ja erityisesti naispuoliselle lukijakunnalle.⁸

Snellman mainitsi novellinsa alussa pyrkineensä kirjoittamaan rakkauden historiaa. Oman luentani pohjalta löydän siitä myös herkän ja tarkan puheenvuoron lapsen turvatun aseman puolesta maailmassa, jossa aikuisten elämänkulku ailahtelee

tunnetilasta toiseen. Novellin kaksi keskenään erilaista avioparia, Märta ja Fredrik sekä heidän ystävänsä Lina ja Magnus tarjoavat esimerkin vastakkaisista lähtökohdista syntyneestä aviorakkaudesta. Näiden parien keskinäisten suhteiden erittelyllä Snellman osoitti siveellisen perherakkauden lastenkasvatuksen perustaksi.

Oman lapsuutensa Tukholman Snellman teki eläväksi novellissa eletyn ja koetun lapsuuden rikkaiden muistikuvien tasolla⁹. Sen sijaan päähenkilöiden Märthan ja Fredrikin tytär Nanna elää novellissa eräällä tavalla passiivista, sanatonta lapsuutta keskellä vanhempiensa tunnekuohujen dialektista kehitystarinaa.¹⁰ Aikuisten keskinäisten suhteiden kärjistyessä Snellman asetti lapsen yhdeksi tehtäväksi toimia isänsä luvattoman ihastuksen synnyttämän jännitteen ilmentäjänä, joka liikkui puoleen ja toiseen milloin toisen, milloin toisen sähköisyyden johtamana.¹¹

Novellissaan Snellman sijoitti lapsen tilan perheessä ajan porvarillisen yhteiskunnan tapaan erilleen vanhempien elämänpiiristä – lastenhuoneeseen. Siellä keskenään epäsovussa eläneet vanhemmat kävivät päivällisen jälkeen lastaan tervehtimässä. Erästä tällaista kohtaamista ja siihen sisältyvää sisäistä ristiriitaa Snellman kuvasi näin:

”Siinä hän seisoo tuolin ääressä syventyneenä silittämään pienen kangaspalan rypyjä kädellään. Isä nosti häne[n]t hellästi syliinsä, suuteli pikkuisen poskea ja sanoi: Nanna täällä kilttinä silittää. Hänestä tulee kiltti apulainen äidilleen. – Mitä lapsi aikoo tuosta tehdä? Koltun mammalle, vastasi pienokainen. Mutta mamma keskeytti lepertelyn. Suukko ja kiitos isälle, joka niin kiltisti tulee lasta katsomaan, hän sanoi hiukan surkealla äänellä.”¹²

Vuonna 1820 ilmestyneessä *Oikeusfilosofia*-teoksessaan Hegel oli määritellyt avioliiton olemuksen sisäisyydeksi ja mielenlaaduksi. Olemassaolonsa puolesta se jakautuu molemmille puolisoille, mutta tulee näkyväksi lapsessa, jota molemmat rakastavat omana läsnäolonaan.¹³ Novellissaan ”Kahdenlaista rakkautta” Snellman kuvasikin aikaisemmin mainitun intohimoisen ja siveellisen rakkauden lisäksi kolmatta, vanhempien yhdessä lapseensa kohdistamaa rakkautta.¹⁴

Märthan ja Fredrikin lopulta kariutuvan avioliiton vastapainoksi Snellman asetti heidän ystäviensä Linan ja Magnuksen ystävyuden ja keskinäisen luottamuksen varaan solmitun liiton. Vanhempien rakkautta oli Snellmanin mukaan se, että kaksi ihmistä ponnistelee saman päämäärän puolesta, kuten tässä jälkimmäiset perheensä rauhan ja viihtymyksen sekä lastensa tulevaisuuden hyväksi.¹⁵

Rakkauden historiansa ensimmäisen osan Snellman päätti päähenkilöiden seitsemän vuoden eron jälkeiseen loppukohtaukseen maaseudulla Tukholman lähistöllä. Jälleennäkemisessä eronneiden välillä korostui lapsen rooli nyt eräänlaisena sovinnon rakentajana. Uudelleen toisensa löytäneet vanhemmat sulkivat syleilyynsä ”tuon hennon vesan, kummankin puhtaimman rakkauden yhteisen kohteen”.¹⁶

Lapsen oikeudesta tulla kasvatetuksi

Kertomuksena erään rakkauden historiasta Snellmanin novelli ”Kahdenlaista rakkautta” kuvasi näin myös sitä kehitysprosessia, jossa lapsen ainoa oikea paikka yhteiskunnassa sijoittui perheeseen ja joka hegeliläisen perhekäsityksen mukaisesti turvasi hänen oikeutensa tulla tunnustetuksi, hoidetuksi ja kasvatetuksi lämpimän perherakkauden piirissä.

Minkäänlaisia keinotekoisia kasvatusopin suuntauksia ei lastenkasvatuksessa saanut Snellmanin mielestä kokeilla. Kasvatus oli käytäntöä ja kasvatusoppi tämän käytännön kuvausta. Hegeliläinen kasvatuksen ja lapsuuden olemuksen määrittely löytyy seuraavasta Hegelin *Oikeusfilosofian* kohdasta, jonka mukaan

”Kasvatetuksi tulemisen välttämättömyys on lapsissa heidän omana sisäisenä tunteenaan, tyytymättömyytenä itseensä sellaisena kuin he ovat, viettinä kuulua aikuisten maailmaan, jonka he aavistavat korkeammaksi, toiveena kasvaa isoksi. Leikkiin perustuva kasvatusoppi pitää lapsenomaista itseään jo sinänsä pätevänä, tarjoaa sen sellaisena lapsille ja alentaa vakavan ja itsensä lapselliseksi, lastenkin vähäisesti arvostamaksi muodoksi. Yrittäessään esittää lapset siinä kypsyydessä, jossa nämä itsensä kokevat, pikemmin harjaantuneiksi ja pyrkiessään saamaan heidät tähän tyytymään, tällainen kasvatusoppi hämmentää ja pilaa lasten toden oman tarpeen parempaan.”¹⁷

Tätä Hegelin niin kutsutun leikkivän pedagogiikan kritiikkiä emme löydä Snellmanin *Valtio-opista*, mutta se oli välittynyt hänen kasvatustajatteluunsa ja ilmeni erityisen selvästi Snellmanin ja Suomen kansakoulujen isäksi kutsutun Uno Cygnæuksen (1810–1888) lehtikirjoituksissa kansanopetuksen järjestämisestä. Omana aikanaan huomiota osakseen saanut mielipiteenvaihto näiden kahden Turun Akatemiassa oppinsa saaneen maamme suurmiehen välillä sattui aikaan, jolloin maan poliittisen elämän suuria kysymyksiä olivat keskustelu valtiopäivistä ja niitä valmistelemaan asetettu Tammikuun valiokunta, ja se kehittyi – näin jälkeinpäin katsottuna uskomatonta mutta totta – lapsen leikistä.

Tarpeesta kehittää kansanopetuksen menetelmiä olivat sekä Snellman että Cygnæus aluksi olleet yhtä mieltä.¹⁸ Cygnæus esitteli oman Saksan vierailunsa jälkeen innostuneena saksalaisen Friedrich Fröbelin (1782–1852) lastentarha-aatetta ja sen opetusmenetelmiä. Miten pitkälle Cygnæus todella oli perehtynyt niiden lähtökohtiin tai teoriataustaan ja Snellman puolestaan lastentarhojen toimintaan, se ei yksinomaan näiden lehtiartikkeleiden perusteella selviä. Snellman joka tapauksessa moittii sekä Cygnæusta että tämän henkiseksi tueksi Pietarista käsin kirjoittanutta keisarillisen perheen kotiopettajaa Joseph Paulsonia siitä, että:

”Herrat haluavat kuitenkin teorioida ilman tiedettä käyttämällä vain joitakin fraaseja hengen kehityslaeista, sielun ja ruumiin voimien sopusuhtaisesta kehittämisestä jne. selvittämättä millään tavalla näitä lakeja ja sielunkykyjä.”¹⁹

Snellmanille ei kelvannut lastenkasvatuksen lähtökohdaksi Cygnæuksen esittämä materialistinen tai sensualistinen näkemys lapsessa vaikuttavasta synnynnäisestä toimintavietistä ja lapsen luontoperäisen luonnon aukikehkeytymisestä tai vain sen

tukemiseen keskittymisestä. Tällaisen vietin olemassaoloa Snellman ei hyväksynyt, vaan hänen mielestään lapsessa vaikutti kaiken kokemuksen mukaan havaittavissa oleva vietti aistien synnyttämästä tarpeiden tyydyttämisestä. Näin virinnyttä lapsen tiedonhalua, uteliaisuutta ja halua jäljitellä varttuneempien toimintaa ja tapaa ei Snellmanin mukaan silti pitänyt kutsua synnynnäiseksi toimintavietiksi.²⁰

... mutta ei miten hyvänsä eikä mihin tahansa

Toinen Snellmanin ja Cygnæuksen välillä erimielisyyttä aiheuttanut kysymys koski työn ja leikin merkitystä kasvatuksessa. Cygnæus halusi lisätä käsityön osuutta liian teoreettiseksi muuttuneessa kouluopetuksessa. Snellman puolestaan piti tärkeimpänä yleisen kansansivistyksen turvaamista. Koulussa tehtävä työ oli hänen mielestään työtä siinä kuin käsillä tehtäväkin. Siksi Snellmanin näkemyksen mukaan kaikki koulut kasvattavat työn avulla työhön. Leikillä ja työllä oli hänen mielestään selvästi keskenään vastakkaiset lähtökohdat ja päämäärät.

Cygnæuksen ajatuksen lasten kasvattamisesta leikin avulla työhön Snellman osoitti niin loogisesti kuin edelleen koko kansakunnan sivellisen kasvatuksen kannalta perusteettomaksi todeten

”Jos jollakulla ihmisellä saattaa olla niin hyvä onni, että hän saa tehdä vain sellaista työtä kuin haluaa, ellei tuollaista toimintaa sitten pitäisi mieluummin sanoa ajanvietteeksi kuin työksi. Suuri enemmistö ei kuitenkaan tuollaista onnea koe. Sille työ on taakka. Ja käsittääksemme niin sen on oltavakin. Työn tuottama tyydytys on saatava siitä, että tehtäväksi saatu työ on suoritettu, velvollisuus on täytetty. Ihmisellä on toki oikeus iloitakin työstään – jos se on onnistunut hyvin. Tämä ilo perustuu kuitenkin pääasiassa siihen, että hänen on tehtävä työnsä kelvollisesti ja että hän on sitten työssään kutakuinkin täyttänyt mitan. Työ on siis luonteeltaan pakkoa; ihminen kuitenkin vapautuu tästä pakosta alistumalla siihen vapaaehtoisesti ja omaksumalla uutteran harjoituksen avulla tämän alistumisen tottumukseksi, tavaksi.”²¹

Lapseen liittyen ja usein sekaannuksen aiheuttanutta Snellmanin toteamusta leikin ja työn suhteesta on maltettava lukea loppuun saakka. Hän kyllä totesi, että lapsi on pakotettava työhön – ilman kovia otteita ja lyöntejä – siitä syystä, että kaikkien on työtä tehtävä. Lapsen työtä esimerkiksi koulussa on opiskelu.²²

Palaan vielä vuoteen 1842, jolloin Snellmanin neliosaiseksi suunnitteleman novellisarjan toinen osa ”Niin siinä käy” ehti tulla julkaistuksi, ennen kuin tänne Kuopioon muuttanut kirjoittaja määräsi sen ja aloittamansa kolmannen osan hävitettäväksi. Jos Snellman sarjan ensimmäisessä novellissa kuvasi ruotsalaista elämäntapaa ja maisemaa lapsuuden kontekstina, niin tätä meille jälkipolville säilynyttä toista osaa olen lukenut mielenkiinnolla sen suhteen, miten Snellman siinä johdattaa lukijansa erään nuoren neidon Franciskan, tämän osan päähenkilön tohtori Valentinin seurassa, laivalla Ruotsista Suomeen.²³ Nyt etemme avautuu oman tulkintani mukaan Snellmanin neljäs kuva rakkaudesta – rakkaus isänmaata kohtaan.

Tästä näkökulmasta tärkeämmäksi, kuin tunteiden varaan rakentuvan avioliiton kuvaus, muodostuu ”Niin siinä käy” novellissa suhde isänmaahan ja suomalaisuuteen. Snellman siirsi lukijansa katsomaan ruotsalaisen lapsuusmaisemansa asemasta todellisen isänmaan kasvojen moninaisuutta ja kauneutta. Syntymämaa ei aina välttämättä ole kotimaa ja soiden ohella Pohjanlahden itäpuolelta löytyi muutakin²⁴. Snellman kuljetti lukijansa saaristosta sisämaan järvi-Suomeen yhdistäen sen maiseman kuvaukseen muistelmia Suomen sodasta, jonka seurauksena kansakunta oli tullut erotetuksi vanhasta emämaasta.

Keskikesän juhlan juhannuksen ympärille rakentuvan arjen työn keskeyttävän kansanihmisten luonnonläheisen juhinnan kuvauksen on Snellman asettanut novellissa vastapainoksi säätyläisten hienostelevalle kaupunkilaiselle elämäntavalle. Suomalaisen kulttuurin omanlaatuisuuden esiin nostaminen ruotsalaisperäiseen sivistykseen nähden viittaa siihen kansakunnan tulevaisuuteen, jonka puolesta Snellman kirjoittajana aina pyrki vaikuttamaan. Tosiasia Snellmanin mielestä oli, kuten hän hieman myöhemmin vuonna 1848 totesi, että sen sijaan, että me suomalaiset olisimme yrittäneet kehittää itsellemme omaperäistä kansallista sivistystä me

”rahjustamme jatkuvasti Ruotsin kulttuurin jalanjäljissä, vaikka emme ole milloinkaan kyenneet omaksumaan sitä ja vaikka voimme nykyisissä oloissa osallistua entistäkin vähemmän sen kehitykseen.”²⁵

Kieli, tavat ja yhteiskunnalliset instituutiot – siis myös perhe – määräsivät Snellmanin mukaan kansallista sivistystä. Sivistyksen oli oltava yhteydessä myös lakeihin. Suomalaisilla oli autonomian ajan alkaessa tällainen yhteinen sivistys ruotsalaisten kanssa, muistutti Snellman vakuuttaen, ettei tuosta kehitystasosta silti voinut jäädä riippuvaiseksi. Hän esitti, että suomalaisten tuli ennemminkin ”muun ihmiskunnan tavoin raivata tiensä” korkeammalle tasolle ja

”sen kulttuurin, jonka Suomen kansa voi itselleen hankkia, on kyllä pysyttävä suomalaisena eikä se saa kantaa sille vierasta nimeä”.²⁶

Pettyneenä naisen sydämen ailahtelevaisuuteen novellin ”Niin siinä käy” päähenkilö tohtori Valentin päätti jättää rakkaus- ja naima-asiat sikseen. Ja niin teki kaunokirjailijana myös Snellman, joka nyt Kuopion yläalkeiskoulun rehtorina keskittyi itselleen tärkeämpiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Vuodesta 1844 Snellman alkoi osana laajempaa pyrkimystään tuoda esiin omaksumiaan filosofisia periaatteita julkaista kansan- eli siis suomenkielistä *Maamiehen ystävä* -lehteä.²⁷

Se, mitä *Maamiehen ystävä*llä oli sanomista lastenkasvatuksesta, saattoi ajan oppineiden mielestä kuullostaa hieman liioitellulta. Snellman nimittäin artikkelissaan ”Kuinka viisas mies lapsensa kasvattaa” tarjosi aikansa kasvattajille esikuvaksi yksinkertaisen talonpojan ohjeita:

”Ei se asia niin vaikia ole, kuin vaan ensimmäisen lapsen hyvästi ylöskasvattaa. Jälimmäiset kyllä sitten kasvattavat itensä. – – Mutta lapset ovat niinkuin marakatit, että, mitä he näkevät toisten tekevän, sitä he myös ittekin tekevät. – – Mutta vielä siinä on toinen asia, että myös vanhimpain

pitäis niin elämän, kuin he lapsensa elämän neuvovat, sillä heidän käytöksensä ja esimerkinsä ovat paljon paremmat lapsia opettamaan kuin kaikki muut opit ja neuvot. – Jos et tiedä mitenkä lapsia ylöskasvatetaan niin mene johonkuun taloon, jossa tiedät isäntäväen jumalalliseksi, rehelliseksi menoissaan ahkeraksi työssään ja puhtautta rakastavaksi, ja katto, kuinka siellä lapsen kansa käytetään.”²⁸

Leikki leikkinä

Snellmanin kasvatustieteellinen sanoma kiteytyi vuonna 1861 hänen pedagogiikan luennoissaan.²⁹ Snellman piti kiinni johdonmukaisesti aikaisemmasta näkemyksestään leikin ja työn erottamisesta toisistaan:

”Tästä syystä olemme lisäksi vakaasti sitä mieltä, että pahan erehdyksen tekee, jos uskoo, että ihminen voidaan ohjata työntekoon antamalla hänelle sellaista työtä, jonka tekeminen häntä huvittaa. Tällainen menettely tuottaa vain sen tuloksen, että hän lakkaa tekemästä työtä, kun se ei enää huvita.

Niinpä ihmiskunta onkin mielestämme toiminut kautta aikojen oikein erottaessaan työn ja leikin toisistaan. Työstä ei pidä tehdä leikkiä, sillä se on totisinta totta; eikä leikistä pidä tehdä työtä, sillä leikki on ja sen on oltava huvia. Leikkiköön siis lapsi, kunnes hän pystyy kantamaan työn taakkaa.”³⁰

Lapsen omaehtoista vapaata leikkiä ei saanut Snellmanin mielestä sekoittaa koulun opetusmenetelmiin eikä leikkiä pitänyt järjestää jonkin järkevän tavoitteen toteuttamiseksi. Lapsuuden oman- ja ainutlaatuisuuden puolustus ilmeni seuraavassa Snellmanin sanomassa:

”Lapsi rakastaa runoutta ja satujen ihmeitä – hän on lähempänä taivasta kuin maata, hän elää enemmän oman henkensä maailmassa kuin ulkomaailmassa, josta hän tuntee niin pienen kolkan, eikä hänen aivan perustellusti pidäkään tietää liian paljon.”³¹

Leikki ei myöskään Snellmanille merkinnyt sitä tapaa, jolla lapsi henkisesti elää ja ilmaisee ulkoisessa maailmassa sisäistä elämäänsä. Se ilmeni Snellmanin mukaan, ei leikissä vaan lapsen kysymyksissä ja uteliaisuudessa sekä rakkauden, kiitollisuuden ja katumuksen tunteissa eli ”lapsen siveellisessä asennoitumisessa myös leikin ulkopuolella”.³²

Snellman muistutti, että jäljittelevän leikin rinnalla ovat kautta aikojen lasten leikkeihin kuuluneet myös älyllisten ja ruumiin voimien harjoittaminen esimerkiksi kilpaleikkien avulla. Suomalaisille lapsille olivat mieluisia olleet arvoitusten ratkaiseminen, pallopelit tai esimerkiksi paneminen, joiden vaatima ponnistelu ja maaliin pääseminen tuottivat heille nautintoa. Opetuksessa niiden hyväksi käyttämisestä Snellman kuitenkin varoitti, sillä hänestä ne voivat ”jokaisen tiedon istuttamisen ohella istuttaa myös paheen” ja saada aikaan moraalisia vaaroja – ”kasvattaa itsekkyyttä, turhamaisuutta, ylpeyttä, kateutta sekä aiheuttaa epäsovua ja riitoja”.³³

Ajatuksen, että lasta on ohjattava leikeissä, sen Snellman kyllä hyväksyi. Ehtona oli, että on ymmärrettävä leikin oma olemus. Se oli Snellmanin mielestä lapsen sielun- ja ruumiinvoimien harjoitusta, mikä ei kuitenkaan ollut lapsen omana tavoitteena. Snellman viittasi perinteiseen mimeettiseen leikkikäsitukseen – yleensä lapset leikkiessään tavalla tai toisella jäljittelevät varttuneempien työtä tai puuhia. Siksi leikki on leikkiä – ei todellista työtä.³⁴

Epäsopua ja riitoja syntyi kahden kansakuntamme suurmiehen välillä siis niinkin vähäisestä asiasta kuin leikin käyttämisestä koulun opetusmenetelmänä. Mutta mitä sitten oikeastaan olivat ne leikit, joiden käyttöön ottamista Snellman tiukasti vastusti? Juhannusyön talonpoikaisnuorison yhteinen leikkittely viheriöimään puhjenneen luonnon keskellä oli ”Niin siinä käy” novellissa suomalaisuutta aidoimmillaan.³⁵

Leikki kuului lapsen maailmaan, siitä Snellman piti kiinni. Ensinnäkin hän halusi ojentaa Cygnæusta fröbeliläiseen leikkipedagogiikkaan kuuluvasta teoreettisesta epäjohdonmukaisuudesta ja toiseksi hän mielestäni torjui agraarin suomalaisen yhteiskunnan kasvatustraditiolle vieraat työtavat: paperisuikaleilla eräänlaisten mattojen punomisen, paperista mallin mukaan erilaisten kuvioden taittelun tai saksalaisten kansanlaulujen mukaan sovitettut piiri- ja laululeikit. Snellman totesikin yks’kantaan olevan narrinpuhetta väittää sen perusteella, että lapsi laitetaan leikkimään herneillä, että hänestä kasvatettaisiin kyntömiestä tai navettapiikaa.³⁶

Kansallisen kasvatuksen manifesti

Snellmanille toinen ja ehkä vielä tärkeämpi syy torjua saksalaisten lastentarhojen Suomeen tuominen oli niiden pyrkimys siirtää lapsen kasvatusta ja opetusta pois kodin piiristä – ”uudistaa ihmiskuntaa julkisissa laitoksissa” eli lastentarhoissa, joiden kasvatustavan haluttiin siirtyvän koteihin.³⁷

Snellmanin mielestä lastentarhat syrjäyttivät lapsen ainoan oikean kasvattajan, äidin korvaten hänet vieraalla kasvattajalla. Opettajattaren tapa kohdella hänelle vieraiden lasten joukkoa, korosti Snellman, muutaman tunnin ajan päivässä ei hänestä kelvannut äitiyden korvaajaksi eikä toisaalta mahdollistanut vähävaraisten äitien tarvetta saada lapselleen hoitoa koko työpäivän ajaksi. Niinpä Snellman totesikin tapansa mukaan melko kärkevästi, etteivät lastentarhat opettaneet mitään perhe-elämää, korkeintaan joitakin leikkejä ja

”...ellei perheissä tapahtuva kasvatusta pohjautuisi kokonaan toisenlaisiin oppeihin ja toisenlaiseen käytäntöön kuin kasvatusta julkisissa ’laitoksissa’, ihmiskunnan tuho olisi todellakin lähellä”.³⁸

Äitien kasvatustehtävää ei Snellmanin mielestä voitu korvata kodin ulkopuolisella julkisella kasvatuksella. Äidinrakkaus – kuten molempien vanhempien yhteinen rakkaus lapseen – oli hänen mukaansa ainoa kriteeri siveelliselle lastenkasvatukselle ja se oli koko kansallisen tradition perusta. Äidin työ kotona koitui välillisesti mutta korvaamattomalla tavalla isänmaan hyväksi. Isänmaallisuus merkitsi Snellmanille

enemmän kuin maisema, syntymä- tai kotipaikka – ennen muuta se tarkoitti yhteiskunnassa vallitsevan oikean tavan noudattamista.³⁹

Snellman muistutti, ettei isänmaallinen kasvatus koskenut pientä lasta. Mutta lastakin saattoi siihen ohjata juurruttamalla isänmaallisuutta hänen mieleensä tapana, aivan kuten häntä opetettiin kunnioittamaan toisen ihmisten oikeuksia. Isänmaallisuutta voitiin juurruttaa lapsen mieleen leikeissä, muttei vielä muussa toiminnassa, joka kuului miesten maailmaan. Naisen isänmaallisuuden luonne oli Snellmanin mukaan välillinen – mutta silti hyvin suuri. Snellman vakuutti juhlallisesti, että ”missä naiset rakkaudellaan käsittävät kansakunnan tilanteen, se ei voi heikentyä”.⁴⁰

Jos nyt katsomme, mistä Cygnæuksen ja Snellmanin kiistassa oikeastaan oli kysymys, joudumme ensinnäkin palaamaan Snellmanin filosofisiin ajatuksiin ja toiseksi ajan kontekstiin. Autonominen Suuriruhtinaskunta, Suomi, oli Snellmanin valtio-opin mukaan se objektiivinen todellisuus, jonka lakien ja instituutioiden varassa kansakunnan itsenäisyys ja henkinen kehitys lepäsi. Siksi myös kasvatuksen valtion kansalaiseksi tuli nousta kansalliselta pohjalta ja rakentua suomalaisten omalle henkiseen perinnölle. Näin näemme selvästi sen periaatteellisen yhteensopimattomuuden, joka vallitsi Snellmanin mielessä saksalaisen lastentarha-
aateen ja sen työmenetelmien sekä tuon ajan suomalaisen tradition välillä.

Kasvatuksen teoria oli Snellmanille kansallisen tavan ja käytännön käsittämistä ja kuvaamista, ei uusien tapojen tai mielikuvitusmaailmojen luomista. Snellman tähdensi vielä jokaisen kokeilemattoman kasvatuksen teorian olevan jonkin yksilön käsityksenä ”vaarallinen”. Sen sijaan tapa oli ”yleisen järkevyyden teorioista antama tuomio”.⁴¹

Niinpä edellä todetun perusteella ei lastenkasvatuksen yleensä ja erityisesti lapsen aseman kannalta voinut Snellmanin mielestä olla kyse yleisestä kasvatuksesta kansainvälisyyteen tai eurooppalaisuuteen. Inhimillistä tietoisuuttakaan ei voinut ilmetä ilman kuulumista määrättyyn kansallisuuteen. Snellman tähdensi lasten kasvatuksen kansallista perustaa kasvatustieteen luennoissaan moneen kertaan:

”Ihminen ei synny ihmiskuntaan yleensä, vaan nyt elävään eikä siihenkään yleensä, vaan eurooppalainen eurooppalaiseen ihmiskuntaan. Suomalaista lasta ei pidä kasvattaa kiinalaiseen tai hindulaiseen ihmisyyteen – ei myöskään Euroopan keskiajan ihmisyyteen. Mutta tuo lapsi ei synny myöskään Euroopan nykyiseen ihmisyyteen yleensä, vaan ihmisyyteen sellaisena kuin se elää tässä Suomen kansan tietämisessä ja toimintatavassa – joka vielä erilaistuu yhteiskunnallisen aseman ja perheen mukaan.”⁴²

Siveellinen maailmanjärjestys ilmeni Snellmanin mukaan kansakuntien eikä ihmiskunnan toimintana. Sellaiset yleiset oikeat ilmaukset kuten ihmisrakkaus tai hyväntahtoisuus tai niiden vääryyttä ilmaisevat vastakohtat olivat teoreettisia käsitteitä. Eri aikoina eri kansojen keskuudessa ne ovat käytännössä ilmenneet eri tavoin. Pelkkänä tietona oikeasta tai väärästä niillä ei ollut merkitystä.⁴³

Snellman tähdensi vielä varovaisuutta lastenhoitoa tai siveellistä kasvatusta tietyn kansakunnan keskuudessa arvioitaessa: yksittäisiä virheitä tai muita toisten kansakuntien keskuudessa paremmin olevia asioita voitiin aina osoittaa, voitiin levittää tietoa ja toisaalta valittaa sitä, ettei kansa ymmärrä tai halua ymmärtää. Snellman vakuutti kansan tietävän, mitä se haluaa: isien tapaa ja vuosisataista perintöä. Kuten *Maamiehen ystävän* talonpojan tuvassa se välittyi lastenhoidossa tietona ja osaamisena äidiltä tyttärelle. Perinteet ja menettelytavat eivät poikenneet toisistaan vain eri kansakuntien vaan myös eri sukujen keskuudessa muuttuen kuitenkin vähitellen kansakunnan sivistyksen kohoamisen myötä.⁴⁴

Snellmanin mielestä kokemus ja tiede olivat tarjonneet monelaisia oppeja lapsen ruokkimisesta, vaatetuksesta tai puhtaana pitämisestä.⁴⁵ Niin varhaisen lastenhoidon kuin myös varsinaisen fyysisen lastenkasvatuksenkin tuli Snellmanin mukaan perustua kansalliseen tapaan ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Luontoperäistä luontoa muokattiin historiallisesti annettujen tosiasioiden eikä teorioiden mukaan.⁴⁶

Jokainen äiti hoiti lastaan oman maansa olosuhteiden mukaisesti. Vanhemmat kasvattivat Snellmanin mukaan lapsensa noudattamaan suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevia tapoja. Lasten varhainen vielä kotona tapahtuva opetuskin oli aluksi arkielämän toiminnassa tarvittavaa tietoa ilman teoreettisia perusteluja. Snellmanin mielestä lapsen lukemaan ja kirjoittamaan opettaminen ei tarkoittanut vielä älyllistä sivistystä vaan välinettä toimintaa varten. Vanhempien antamassa siveellisessä kasvatuksessa lapsi saatettiin osalliseksi tiedosta kansallisena traditiona.⁴⁷

Snellmanin kasvatustapissa kasvatuksen ja sivistyksen tehtävä oli juurruttaa luontoperäisen tilalle toinen luonto – henki asettui sielun ja historia luonnon tilalle. Kasvatuksen päämäärästä Snellman totesi omalta osaltaan, että silloin

”yksilö juurrutetaan tietoon ja tahtoon traditiona, hän saa paikkansa ihmiskunnan historiassa, hengen maailmassa, hänestä tulee lenkki tässä kehityksen ketjussa, yksi momentti tässä prosessissa, jonka olemassaolo on yksilöiden tietämisessä ja tahtomisessa. Ihmiskunta, henkisenä, sen historia on olemassa tässä yhden yksilön tiedossa ja tahdossa.”⁴⁸

Julkisen kouluopetuksen tarkoituksena oli toimia välittäjänä kansakunnan tiedon ja yleisinhimillisen tiedon välillä. Kouluopetuksen tehtävä oli Snellmanin mielestä järjestää yhteiskunnallinen tieto yleisen teorian muodossa humanistisena tietona toimintaan suuntautuneen reaalitiedon rinnalle. Kodeissa ja koulussa annettava opetus ei ollut Snellmanin mukaan päämäärä sinänsä, vaan niiden tuli johtaa sellaiseen vakaumukseen, joka säilyi itseopiskelun ja oman tutkimisen avulla koko elämän ajan.⁴⁹ Vasta omaehtoisen pohtimisen ja oman kriittisen ajattelun kautta ihminen saavutti yleisen teorian tason – maailmankatsomuksen.⁵⁰

Perheen sisäisen privaatin, yksityisen vapauden tilan vastakkaisen yhteiskunnan julkisen tilan pakko tuli Snellmanin ajattelussa oikeutetuksi isänmaallisessa tavassa.

Sen kautta syntynyt tietoisuus oikeasta ja väärästä sai oman oikeutuksensa kansakunnan ja isänmaan toiminnan maailmanhistoriallisuudesta.⁵¹

Lopuksi

Hyvät kuulijat. Snellmanin kasvatustajattelu ydinkohdat viitoittavat meille 21. vuosisadan kasvattajille yhä edelleen suomalaisen kansallisen kasvatuksen suuntaa. Kansakuntana olemme saaneet runsaasti myönteistä maailmanlaajuista huomiota esimerkiksi kouluopetuksemme saavutuksista. Aina ei kaikesta ole oltu yhtä mieltä, mutta lasten asema suomalaisessa yhteiskunnassa on tullut turvatuksi valtiollisen ja oikeuskulttuurimme pitkän kehittämistyön tuloksena.

Niin perhekäsityksensä kuin ajatuksensa vanhemmuudesta Snellman perusti Hegelin oikeusfilosofiaan. Sen pohjalta Snellman johdonmukaisesti rakensi myös oman lapsikuvansa ja lapsuuden olemuksen kansallisen määrittelyn. Mielestäni voimme hyvällä syyllä todeta Snellmanin puolustaneen paitsi lapsen oikeutta tulla kasvatetuksi, myös olla lapsi ja leikkiä silloin kun vielä on leikin aika.

Oman aikansa suuriin valtiollisiin, yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja poliittisiin kysymyksiin nähden voimme pitää suorastaan vallankumouksellisena sitä, miten Snellman osoitti kansallisen tavan syntyvän ja muovautuvan ennen kaikkea varhaisessa lastenkasvatuksessa.

Tänään toivoisin, että Snellman herättäisi meidät pohtimaan ”henkistä tilaamme” – sitä, mikä suomalaisessa yhteiskunnassamme on aitoa omaa kulttuuriamme, jonka varassa otamme osaa kansakuntana laajempaan kansainväliseen yhteistyöhön. Maailmalta puhaltaneet tuulet ovat taivuttaneet meitä länteen ja itään, mutta Snellman osoitti, miksi kasvattajan ei kannata lähteä kaikkien tuulien mukaan. Yhä edelleen on paikallaan miettiä, minkä kulttuurin perässä haluamme Snellmanin sanoin ”rahjustaa” ja mitä omaamme omaksua.

Kasvattajan työ on käytäntöä, totisinta totta. Myös lapsi tulee ottaa todesta – kuten Snellman sanoi: lapsi ja lapsen sisäinen halu kasvaa isoksi eikä sitä saa lyödä leikiksi. Lapsen tulee saada olla lapsi ja leikkiä hänelle kuuluvassa elämänpiirissä.

Lapsuuden kultaisten päivien päättyminen ei tarkoita leikin loppua. Työllä ja leikillä on Snellmanin mukaan oma aikansa ja paikkansa ihmisen elämässä. Leikistä kouluopetukseen ja työhön siirtyminen ei tarkoita kronologisesti tai jotenkin lineaarisesti etenevää tapahtumasarjaa, eikä siinä tarvita pakottamista, vaan vanhempien omaa velvoittavaa esimerkkiä ja ohjausta niin perheessä kuin yhteiskunnassakin vallitsevaan kansalliseen siveelliseen elämäntapaan. Suomalainen lapsi syntyy ja hänellä on oikeus tulla kasvatetuksi tähän meidän ihmisten yhteiseen maailmaan suomalaisena.

Viitteet

¹ Snellman, J. V. ”Kaikkien narrien päivä” (Alla narrars dag), *Saima* nro 14, 4.4.1844. Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 6. Tammikuu 1844 – heinäkuu 1844. Helsinki: Opetusministeriö 2002, 231–232.

² Meurman, Agathon. *Muistelmia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja [1909], 20.

³ Keisari Aleksanteri II oli nimittänyt Snellmanin siveysopin ja tieteiden järjestelmän professoriksi 30.1.1856. Kasvatusopin avoinna ollutta virkaa hoitaneena professorina Snellman toimi lukuvuoden 1860–1861. Vuodesta 1862 tähän virkaan nimitettiin Zacharias Joachin Cleve, joka seuraavien 20 vuoden ajan jatkoi suomalaisen kasvatusopin kehittämistä Snellmanin aloittamalla linjalla.

⁴ Snellmanin perhettä koskevasta ajattelusta ks. erityisesti Juha Hämäläinen, *J. V. Snellmanin perhefilosofia*. Kuopio: Snellman-instituutti 2005. Snellmanin valtio-opin jaottelusta ks. Snellman, J. V. *Valtio-oppi* (1842a). Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 5. Syyskuu 1842 – joulukuu 1843. Helsinki: Opetusministeriö 2001, 32–34. Perheestä ja lastenkasvatuksesta *ibid.*, 53–76.

⁵ Snellmanin valtio-opillisesta ajattelusta ks. esimerkiksi Juha Manninen, *Miten tulkita J. V. Snellmania?* Kirjoituksia J. V. Snellmanin ajattelun kehittymisestä ja taustoista. Kuopio: Snellman-instituutin julkaisuja 5/1987. Hegelin *Oikeusfilosofian* suomeksi kääntäneen Markus Wahlbergin määrittelemänä ’siveellisyys’ on ”yläkäsité perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion puitteissa toteutuvalle yhteisölliselle eettiselle elämälle ja järjellisyydelle”. Ks. käsitteen laajemmasta määrittelystä Markus Wahlbergin selitykset teoksessa Hegel, G. W. F. *Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet*. Johdannon laatineet Juha Manninen ja Markus Wahlberg. Suomentanut ja selityksin varustanut Markus Wahlberg. Oulu: Kustannus Pohjoinen 1994, 279–280.

⁶ Snellman, J. V. *Neljä avioliittoa. Tauluja Terburgin tapaan* (Fyra giftemål, taflor i Terburgs manér), osa ”Kahdenlaista rakkautta” (1842b). Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 4. Toukokuu 1842 – elokuu 1842. Helsinki: Opetusministeriö 2001, 280–489. Pertti Karkaman mukaan Snellman kuvitti ”Rakkautta ja rakkautta” novellissaan *Valtio-oppi*-teoksensa lukua ”Familjen”. Ks. tästä tarkemmin Karkama, Pertti. *Järkevä rakkaus*. J. V. Snellman kertojana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1985, 82.

⁷ Snellman (1842b) 2001, 280–286.

⁸ Laajemmasta ”Kahdenlaista rakkautta” novellin tulkinnasta ks. Karkama 1985, 86–107 sekä erityisesti Snellmanin tavasta kuvata porvarillista arkielämää ja avioliittoa ks. *ibid.*, 80–85.

⁹ Snellmanin tapa kuvata esimerkiksi maiseman yksityiskohtia viittaa Karkaman (1985, 89) mukaan siihen, että Snellman pyrki niin osoittamaan pienten yksityiskohtien merkityksen suuremman ja yleisemmän kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Tai – kuten Snellman itse kirjoitti: ”Sille, joka kirjoittaa rakkaustarinaa voi olla tarpeen ottaa tarkkaan vaarin joka silmänräpäyksestä; sillä rakastuneille ne kaikki ovat merkityksellisiä, tärkeitä.” Ks. Snellman (1842b) 2001, 293.

¹⁰ Vaikka lapsuuden aikaa ei Snellmanin mielestä vielä tunne ja mielikuvitus hallinneetkaan, maalasi hän sen sijaan tunnekuohujen keskellä elävien aikuisten elämän tässä novellissa Magnuksen sanoin muun muassa mielikuvituksen ”pehmoiseksi riippumatoksi”, joka ”keinahtelee kovin keveästi ja esteettä tuoksuvien ruusupensaiden ja nuokkuvien unikonkukkien lomassa, pingotettuna kahden puun välille, joista toinen on elämän hedelmää kantava puu ja toinen kuoleman varjoisa puu”. Lapsuuden viattomista päivistä kohti kuolemaa ulottuvaa ihmisen elämänkaarta Snellman luonnehti tällaiseksi riippuvuuteeksi, jossa voimme keinua ”kuin iloiset, unohtavaiset lapset, kun suviaurinko kypsyttää hedelmiä ja värisevä sydän vielä sykkii” kunnes talven myrsky puhaltaa ylitsemme... Snellman (1842b) 2001, 360–361. Snellmanin kaksikymmentä vuotta myöhempi käsitys tunteista ilmeni lastenkasvatukseen liittyneessä erimielisyydessä Snellmanin ja Cygnæuksen välillä mielikuvien ja tunteiden merkityksestä lapsen elämässä. Aiheesta tarkemmin Snellmanin artikkelissa ”Ihmiskunnan

uudistamisesta lastentarhojen välityksellä” (Om mensklighetens reformerande genom barnträdgårdar), *Litteraturblad* nro 11, 1860. Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 17. Kesäkuu 1860 – heinäkuu 1861. Helsinki: Opetusministeriö 2004, 168.

¹¹ Snellman (1842b) 2001, 340.

¹² Snellman (1842b) 2001, 301.

¹³ Ks. Hegel 1994, 167. Vuosina 1832–1845 ilmestyivät Hegelin oppilaiden julkaisemat hänen kootut teoksensa. Manninen ja Wahlberg (*ibid.*, 12) luonnehtivat Hegelin oikeusfilosofiaa modernin maailman synnyn välittömäksi aikalaiseksi, jossa Hegelin peruseriaatteet tiivistyivät järjen ja vapauden käsitteisiin.

¹⁴ Snellman (1842b) 2001, 337–339, 370. Novellissa Snellman antoi huikentelevaiselle Fredrikille avioeron jälkeen myös vastuullisen isän ominaisuuksia kun tämä siirsi suurimman osan avioosuudestaan lapsensa hyväksi.

¹⁵ Snellman (1842b) 2001, 391. Tällaisen rakkauden merkitystä Snellman korosti erityisesti lausella: ...”perhe on koko ihmiskunnan jalostumisen alku ja juuri”. *Ibid.*, 375.

¹⁶ Snellman (1842b) 2001, 410.

¹⁷ Hegel 1994, 168. Markus Wahlbergin mukaan Hegelin kritiikin kohteena oli tässä J. H. Campen vuonna 1783 ilmestyneessä teoksessa *Theoporon, oder der erfahrene Ratgeber für die unerfahrene Jugend* esitetty leikkiin perustuva kasvatustapa ja sen nurinkurisuus.

¹⁸ Snellman oli esittänyt viimeisimmän yksityiskohtaisen suunnitelmansa kansakoululaitoksen järjestämiseksi lehdessään *Litteraturblad* lokakuussa 1856 artikkelissa nimeltä ”Suomalaisen kansakoulun perustaminen” (Finska folkskolans inrättning). Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 14. Lokakuu 1856 – marraskuu 1957. Helsinki: Opetusministeriö 2003, 85–112. Kuitenkin jo Kuopiossa toimiessaan hän oli kirjoittanut monien muiden kouluopetusta koskeneiden aiheiden ohella myös kansakoulua koskevista kysymyksistä esimerkiksi *Saiman* numeroissa 13–15/1845. Snellmanin ja Cygnæuksen aluksi yhteneviä pyrkimyksiä kouluopetuksen parantamiseksi osoittaa se, että *Litteraturblad* julkaisi numerossa 4/1859 Cygnæuksen kirjoittaman artikkelin ”Några ord om småbarnsskolor och deras af behovet påkallade förbättring”.

¹⁹ Snellman (1861a) 2004. ”Vielä pakosta ja vapaudesta työssä” (Ännu om tvång och frihet i arbetet), *Litteraturblad* nro 1, 1861. Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset. 17. Kesäkuu 1860 – heinäkuu 1861. Helsinki: Opetusministeriö 2004, 210–215.

²⁰ Snellman (1860) 2004, 170.

²¹ Snellman (1860) 2004, 176–177.

²² Snellman (1860) 2004, 177.

²³ Snellman, J. V. (1842c), ”Niin siinä käy” (Så går det till). Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 4. Toukokuu 1842 – elokuu 1842. Helsinki: Opetusministeriö 2001, 410–474. Tohtori Valentinin seuraksi merimatkalle saamaa mieleltään oikukasta ruotsalaista neitoa tekee mieli verrata suomalaiseen Wendlaan, joka nousi Valentinin mielikuvitukseen ”kuin kultakiharainen saaren neito” – rohkeasti yleistäen ehkä eräänlaisena varhaisena Suomi-neidon hahmon unikuvana? Ks. *ibid.*, 462. Varsinaiseksi suomalaisen partriotismin ”esi-isäksi” esimerkiksi Juha Manninen mainitsee Daniel Jusleniuksen (1676–1752). Ks. Manninen, Juha. *Valistus ja kansallinen identiteetti*. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000, 74–123. Mielenkiintoinen Snellmanin tämän novellin Suomi-kuvauksen suhteen on Mannisen maininta siitä, miten Jusleniuksen isänmaa-käsite kattoi koko Suomen ja miten Juslenius kuvasi sen maata ja väestöä idyllinä sekä ahkerien ja hyvinvoivien asukkaiden onnelana. *Ibid.*, 76–87.

- ²⁴ Pienenä käsitehistoriallisena kuriositeettina voi maininta, että kuvatessaan Ruotsista Suomeen matkaavan laivan kannelta Ahvenanmaan saariston maisemia Snellman antoi novellin alaviitteessä lukijoilleen oman selityksensä maamme nimelle: ”Suomi, suomalaisten oma nimi maalteen, johtuu sanasta suo”. Ks. Snellman (1842c) 2001, 415, 429–431.
- ²⁵ Snellman (1842c) 2001, 464–465; Snellman (1848), ”Tukholma” (Svenska silhouetter). Stockholm), *Litteraturblad* nro 4, 1848. Julkaistu suomeksi sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 10. Tammikuu 1847 – helmikuu 1848. Helsinki: Opetusministeriö 2002, 471–472.
- ²⁶ Snellman (1848) 2002, 472. Ajatusta ”ihmiskunnan rakentamisen” suuresta projektista, josta myös Snellmanin ja Cygnæuksen välillä mielipiteenvaihtoa syntyi, katso yleisemmästä eurooppalaisesta näkökulmasta esimerkiksi Juha Mannisen toimittamassa artikkelissa ”Tiede, maailmankuva, kulttuuri” teoksessa Manninen, Juha & Envall, Markku ja Knuuttila, Seppo. *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa*. Aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia. Oulu: Pohjoinen 1989, 7–112.
- ²⁷ *Maamiehen ystävissä* kuten samaan aikaan ilmestyneessä ruotsinkielisessä *Saima*-lehdessäänkin Snellman käsittelee varsin usein yleiseen kansansivistykseen liittyneitä kysymyksiä naiskasvatuksesta sekä koulu- ja yliopisto-opetuksesta. Erityisesti on muistettava vuonna 1856 Snellmanin kohta siveysopin professoriksi nimityksensä jälkeen laatima ehdotus kansakoululaitoksen järjestämisestä. Ks. viite 18, Snellman 1856.
- ²⁸ Snellman, J. V. ”Kuinka viisas mies lapsensa kasvattaa”, *Maamiehen ystävä* nro 3, 20.1.1844. Julkaistu sarjassa J. V. Snellman. Kootut teokset 6. Tammikuu 1844 – heinäkuu 1844. Helsinki: Opetusministeriö 2002, 67–68.
- ²⁹ Snellmanin kasvatusopin jaottelu perustui pääosin Hegelin oppilaan Karl Rosenkranzin esittämän jäsentelyn pohjalta ensinnäkin psykologisiin eli tuon ajan termein sielutieteellisiin, toiseksi pragmaattisiin eli lähinnä fyysisen lastenkasvatuksen että kolmanneksi kouluopetuksen äylyllisen opetuksen teoreettisiin eli didaktisiin periaatteisiin. Ks. Snellman (1861) 2004, 260–273, 273–290 ja 291–303; Rosenkranz, Karl. *Die Pädagogik als System*. Ein Grundriss von Dr. Karl Rosenkranz Doctor der Theologie und ordentlichem Professor der Philosophie an der Universität Königsberg. Königsberg: Verlag von Gebrüder Bornträger 1848.
- ³⁰ Snellman (1860) 2004, 177.
- ³¹ Snellman (1860) 2004, 168 ja 170.
- ³² Snellman (1860) 2004, 170.
- ³³ Snellman (1860) 2004, 172–173.
- ³⁴ Snellman (1860) 2004, 172.
- ³⁵ Snellman (1842c) 2001, 464–465.
- ³⁶ Snellman (1860) 2004, 176.
- ³⁷ Tähän viittaa Snellmanin 1860 *Litteraturbladissa* julkaiseman artikkelin lennokka otsikointikin. Perheen merkityksestä kansallisen tradition säilyttäjänä Snellmanin ajattelussa ks. esimerkiksi Hämäläinen 2005, 59 ja 63–64.
- ³⁸ Snellman (1860) 2004, 175.
- ³⁹ Snellman (1861b) 2004, 254 ja 276–277.
- ⁴⁰ Snellman (1861b) 2004, 289–290.
- ⁴¹ Snellman (1860) 2004, 176.

---

⁴² Snellman (1861b) 2004, 219, 241. Lapsi tulee kasvattaa todelliseen eikä kuvitteelliseen ihmisyyteen, painotti Snellman. Kansallisuuden tai muut rajat eivät silti olleet hänen mielestään lopullisesti asetettuja, vaan niitä voidaan – ja voimme varmasti myös sanoa niitä tulee – laajentaa.

⁴³ Snellman (1861b) 2004, 242–243.

⁴⁴ Snellman (1861b) 2004, 263–266. Kansallisen tavan erityislaadusta Snellman käytti jo 1700-luvun lopulla ruotsalaisia kauhistuttanutta esimerkkiä siitä, miten suomalainen talonpoikaisäiti vie 30 asteen pakkasessa sylilapsensa 50–60-asteiseen saunaan. Snellman puolestaan esitti mielestään yhtä luonnonvastaisen tavan kylvettää kaupunkilaislapsi huoneessa, jolloin kaikki ovenraot tukittiin huolellisesti, huone lämmitettiin ja lapsi käärittiin lopuksi flanelliin. Ja seurauksena oli tälle lapselle kuitenkin vilustuminen.

⁴⁵ Snellman (1861b), 2004, 268. Jo 1700-luvulla oli Ruotsi-Suomen hallitsija ollut huolissaan maan korkeasta imeväiskuolleisuudesta. Yleisenä vääränä lastenhoitotapana pidettiin esimerkiksi imeväisikäisten ruokkimista lehmänsarven avulla. Sen johdosta Collegium Medicumin toimeksi annettiin julkaista ajan parhaiden tieteellisten oppien mukaan kirjoitettu opas pienten lasten hoidosta. Ruotsiksi tämä julkaisu ilmestyi Tukholmassa vuonna 1755 ja kohta sen jälkeen myös suomeksi nimellä *Pienden Lasten Tarpellinen Holhomus ja Peräncatzomus, Nijn cuin caickein Christillisten Wanhembain welwollisuus*. Stockholm: Jacob Merckell 1756.

⁴⁶ Snellman (1861b) 2004, 268, 273. Esimerkiksi fyysisessä lastenkasvatuksessa tuli vuorotella ruumiillisen toiminnan ja levon ja sen lähtökohta oli Snellmanin mielestä varhaisessa fyysisessä lastenhoidossa. Vähitellen lasta piti myös karaista kestämään ilmaston ja vuodenaikojen vaihteluja. Samoin lapsen tuli vähitellen vahvistua esimerkiksi kouluopetuksen seuraamisen ja työn tekemisen edellyttämiin fyysisiin ponnistuksiin.

⁴⁷ Snellman (1861b) 2004, 292–293. Itse asiassa Snellman viittasi kasvatuserityksessä käytettyyn vertaukseen sielusta ”siemenenä” – hänen mukaansa kyse on kuitenkin tietoisuuden eikä hengen kehittymisestä. Ihmisen erottaa ”kasvista” Snellmanin mielestä se, että ihminen tarvitsee vapautta, mikä puolestaan edellyttää häneltä vastuullisuutta. Ks. *ibid.*, 219.

⁴⁸ Snellman (1861b) 2004, 296. Huomaamme, että myös Snellman voitaisiin omalla tavallaan asettaa niiden kasvatuserityksen edustajien pitkään traditioon, jotka ainakin Comeniuksesta lähtien ovat nähneet kasvattajan tehtävän henkisen viljelyn tai ”puutarhanhoidon” harjoittamisena.

⁴⁹ Snellman (1861b) 2004, 303.

⁵⁰ Snellman (1861b) 2004, 299.

⁵¹ Snellman (1861b) 2004, 302.